

13.10.2017

EOAK/4702/2016

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

VANGIN VAATETUS VANKILAN ULKOPUOLISELLA KÄYNNILLÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sitä, että hänet oli viety vankivaatteissa henkilönkatsastukseen vankilan ulkopuolelle Oulun ydinkeskustassa sijaitsevaan lääkärikeskukseen. Kantelun mukaan keskellä päivää lääkärikeskuksessa oli erittäin paljon ihmisiä ja hän oli sen aulassa pitkän aikaa ihmisten tuijotettavana.

3 RATKAISU

3.3 Vankivaatteiden käyttö vankilan ulkopuolisella käynnillä

3.3.1 Oikeusohjeita

Vankien vaatetuksesta säädetään vankeuslain 7 luvun 2 §:ssä.

Avolaitoksessa vangin on käytettävä omia vaatteitaan.

Suljetussa vankilassa vangit saavat käyttää omia vaatteitaan. Omien vaatteiden käyttöä voidaan vankilassa tai sen osastolla rajoittaa vankilan järjestyksen tai turvallisuuden taikka valvonnan vaatimasta syystä.

Oman vaateen haltuun antaminen voidaan evätä, jos vaatteesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle tai jos vaateen käyttäminen voi vaikeuttaa vangin tunnistamista. Lisäksi oman vaateen haltuun antaminen edellyttää, että vaate on hyvässä kunnossa ja että se pystytään luotettavasti tarkastamaan sitä vahingoittamatta. Vangin haltuun annettavien vaatteiden määrää voidaan rajoittaa asuintilojen tarkastettavuuteen, paloturvallisuuteen ja säilytystilojen vähäisyyteen liittyvistä syistä.

Vangin omien vaatteiden käyttöä voidaan rajoittaa myös työturvallisuuden vaatimasta syystä. Vangille, joka työssä ei saa käyttää omia vaatteitaan tai joka työn luonteen vuoksi tarvitsee suojavaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus.

Vangille, jolla ei ole asianmukaista omaa vaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus vankilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimissa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten.

3.3.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Kantelijan mukaan hänen ei annettu käyttää omia vaatteitaan viettäessä hänet henkilönkatsastukseen Oulun keskustassa olevaan lääkärikeskukseen. Kantelijan mukaan vankilan autolla ajettiin lääkärikeskuksen etuovelle, jossa oli keskellä päivää erittäin paljon liikennettä ja ihmisiä. Tämän jälkeen häntä juoksutettiin aulasta ja kerroksesta toiseen tuntikausia ja hän oli auloissa ihmisten tuijotettavana. Kantelijan mukaan äitien ja pienten

lasten pelokkaat katseet ahdistivat häntä. Kantelijan mukaan hän oli vedonnut asiassa aiempaan kanteluun saamaansa vastaukseen oikeudesta käyttää omia vaatteita asioidessaan vankilan ulkopuolella, mutta tätä ei oltu mitenkään huomioitu.

Pelson vankilan selvityksen mukaan Oulun Terveystalon lääkärikeskuksessa ei ole erillistä odotustilaa vankeja varten. Asiakirjoista ilmenee, että kantelijaa on lähdetty kuljettamaan Pelson vankilasta 27.9.2016 henkilönkatsastukseen Oulun Terveystalolta klo 15.22 ja että henkilönkatsastuksen aika oli varattu klo 16.45. Kantelijaa oli lähdetty kuljettamaan henkilönkatsastuksen jälkeen Sukevan vankilaan klo 18.10.

Pelson vankilan selvityksen mukaan käytäntönä on, että vangilla on vankivaatteet, kun häntä käytetään vankilan ulkopuolella henkilönkatsastuksessa. Henkilökatsastustilannetta voi edeltää vangin eristämistarkkailuun sijoittaminen, jolloin vangin on käytettävä vankivaatetusta. Selvityksessä vedotaan myös tapauksien kiireellisyyteen vangin terveydentilan vaarantumisen ja mahdollisen rikoksen selvittämisen johdosta, jonka takia henkilönkatsastus pyritään suorittamaan mahdollisimman nopealla aikataululla ja jolloin vankien vaatteiden riittävän luotettava tarkastaminen ei ole ajan puutteen vuoksi mahdollista. Selvityksen mukaan eristämistarkkailun perusteet säilyvät henkilönkatsastuksen aikana, koska vankia lähdetään kuljettamaan henkilönkatsastukseen terveydenhuoltohenkilöstön tutkittavaksi.

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnon mukaan lähtökohtaisesti suljetussa vankilassa rangaistustaan suorittava vanki voi käyttää omia vaatteita vankilan ulkopuolella. Vangin vaatetuksesta ei ole säädelty kuljettaessa häntä henkilönkatsastukseen vankilan ulkopuolelle. Vankivaatetuksen käyttöä henkilönkatsastuksessa puoltavat useat turvallisuustekijät. Henkilönkatsastus kytkeytyy usein eristämistarkkailuun, jossa vangilla on päällään vankivaatetus. Tällä ehkäistään huumausaineiden hävittäminen ja piilottaminen sekä varmistetaan se, ettei vangilla ole vaatteissaan luvattomia aineita tai esineitä. Lausunnon mukaan vankilan käytäntö asiassa on perusteltu ja vastaa muiden rikosseuraamusalueiden suljettujen vankiloiden käytäntöjä.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö selvitti muiden rikosseuraamusalueiden suljettujen vankiloiden käytännöt vietäessä vankeja henkilönkatsastukseen vankilan ulkopuolelle. Selvityksen mukaan muiden rikosseuraamusalueiden käytännöt vaihtelevat vankiloittain, mutta pääsääntöisesti käytetään vangin omia vaatteita vankilasta poistuttaessa.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa todettiin, että vankeuslain 7 luvun 2 §:n sanamuodon mukaan vankilan ulkopuolella käytetään omia vaatteita ja jollei niitä ole, tulee vankilan antaa vangille muut kuin vankivaatteet. Lain esitöissä (HE 45/2014) todetaan ensinnäkin, että vankeuslain 7 luvun 2 §:n 5 momentti koskee tilannetta, jossa vangilla ei ole asianmukaista omaa vaatetusta. Tällöin hänelle olisi annettava soveltuva vaatetus. Säännökseen ei ehdotettu tehtäväksi muutoksia. Aiemmassa kyseistä lainkohtaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 263/2004) todetaan, että vangille, jolla ei ole asianmukaista omaa vaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus vankilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimissa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten. Edelleen todettiin, että säännös vastaisi voimassa olevaa vankeinhoitoasetuksen 10 §:ää. Vankeinhoitoasetuksen 10 §:ssä puolestaan säädettiin, että vangille, jolla ei ole asianmukaista omaa vaatetusta, on annettava tuomioistuimissa esiintymistä varten vangin puvusta erottuva sovelias vaatetus. Vangille voidaan antaa samanlainen vaatetus muutakin laitoksesta poistumista varten. Muistiossa ehdotuksesta vankeinhoitoasetukseksi todetaan kyseisten säännösten osalta, että vaatetusta rangaistuslaitoksen ulkopuolella koskevaa 10 §:ää ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että vangille olisi annettava tuomioistuimissa esiintymistä varten vangin puvusta erottuva sovelias vaatetus silloinkin, kun hänellä ei ole asianmukaista omaa vaatetusta.

Keskushallintoyksikkö katsoi, että vankeuslain 7 luvun 2 §:n sanamuoto on selkeä ja yksiselitteinen sen suhteen, että aina silloin kun vanki poistuu vankilasta, vangilla on oltava mahdollisuus pukeutua muihin kuin vankivaatteisiin. Poikkeuksen tästä muodostavat luonnollisesti kiireelliset terveydenhuoltoon liittyvät syyt tai vastaavat tilanteet, jolloin vankilasta on poistuttava välittömästi. Asian tekee jossain määrin tulkinnanvaraiseksi vankeuslain esitöiden viittaus vankeinhoitoasetukseen. Vankeuslain esitöissä on kuitenkin yksiselitteisesti todettu lain sanamuotoa vastaavasti, että vangille, jolla ei ole omaa vaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus vankilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimessa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan, kun vankilasta poistutaan muutoin kuin sairauskohtaustapauksissa tai vastaavissa tilanteissa, tapahtuu tämä siviilivaatteissa, ja jollei vangilla niitä ole, tulee ne antaa hänelle.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö lähetti lausuntonsa tiedoksi rikosseuraamusalueiden johtajille ja suljettuihin vankiloiden johtajille.

3.3.3 Kannanotto

Vankien omien vaatteiden käyttöä suljetussa vankilassa koskevat vankeuslain 7 luvun 2 §:n säännökset ovat selkeät vuonna 2015 voimaan tulleen lainmuutoksen jälkeen.

Suljetussa vankilassa vangit saavat pykälän 2 momentin mukaan käyttää omia vaatteitaan, ellei rikosseuraamusalueen aluejohtaja ole tehnyt yleistä, koko vankilaa tai sen osastoa koskevaa rajoitusta omien vaatteiden käytössä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden taikka valvonnan vaatimasta syystä. Tiedossani ei ole, että yhdessäkään vankilassa vankien omien vaatteiden käyttöä olisi rajoitettu kyseisellä perusteella.

Vaikka vanki saakin käyttää omia vaatteitaan suljetussa vankilassa, niin yksittäisten omien vaatekappaleiden haltuun antaminen voidaan evätä pykälän 3 momentin mukaan muun muassa silloin, jos vaatteesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle. Mikäli yksittäisen vaatekappaleen haltuun antaminen evätään vangilta, hänellä on mahdollisuus hakea päätökseen muutosta. Edellä mainitut säännökset koskevat vangin omien vaatteiden käyttöä ja sen rajoittamista hänen ollessaan suljetussa vankilassa.

Vangin vaatetuksesta vankilan ulkopuolella säädetään pykälän 5 momentissa ja sen mukaan vangille, jolla ei ole asianmukaista omaa vaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus tuomioistuimessa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten. Säännös on muotoilultaan ehdoton, eikä se anna vankilalle harkintavaltaa asiassa. Vaikka vanki olisi sijoitettuna osastolle, jolla aluejohtajan päätöksellä olisi 2 momentin mukaisesti rajoitettu vangin omien vaatteiden käyttöä, niin tällöinkin vangille tulee antaa mahdollisuus muiden kuin vankivaatteiden käyttöön vankilasta poistuttaessa.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa on katsottu, että lain sanamuoto on selkeä ja yksiselitteinen sen suhteen, että aina silloin kun vanki poistuu vankilasta, on vangilla oltava mahdollisuus pukeutua muihin kuin vankivaatteisiin. Jollei vangilla ole niitä, ne tulee hänelle antaa. Katson, että aluekeskuksen ja Pelson vankilan esittämät perusteet menettelylle ovat sinällään ymmärrettävät, mutta niille ei voida antaa asiassa merkitystä. Yhdyn Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön näkemykseen asiassa.

Rikosseuraamuslaitoksen mukaan poikkeuksen edellä mainitusta vangille annettavasta mahdollisuudesta muiden kuin vankivaatteiden käyttöön muodostavat kiireelliset terveydenhuoltoon liittyvät syyt tai vastaavat tilanteet, jolloin vankilasta on poistuttava

välittömästi. Tilanne on varmastikin käytännössä näin. Tällaisissa kiireellisissä terveydenhuoltoon liittyvissä tilanteissa lienee myös niin, ettei vankikaan halua viivästyttää lähtöä vaatteiden vaihtamisella.

Edellä todetun perusteella katson, että Pelson vankila on menetellyt virheellisesti, kun kantelijalle ei ole annettu mahdollisuutta pukeutua muihin kuin vankivaatteisiin vietäessä hänet vankilan ulkopuolelle henkilönkatsastukseen.

Kantelija oli ensin määrätty henkilönkatsastukseen ja vasta sen jälkeen oli tehty päätös hänen sijoittamisestaan eristämistarkkailuun. Tilanne voisi olla myös se, että eristämistarkkailuun sijoitettu vanki määrätään henkilönkatsastukseen. Aluekeskuksen ja Pelson vankilan selvityksissä on tuotu myös tämä mahdollisuus esille. Vankeuslain 18 luvun 9 §:n mukaan tarkempia määräyksiä eristämistarkkailun täytäntöönpanosta voidaan antaa valtioneuvoston asetuksella. Vankeusasetuksen 65 §:n mukaan vangin on käytettävä eristämistarkkailun aikana erityistä tarkkailuvaatetusta (ns. tarkkailuhaalari) tai muuta vankilan antamaa vaatetusta. Säännös on annettu siten alemmalla säädöstasolla kuin vankeuslain vangin vankilan ulkopuolista vaatetusta koskeva säännös. Oikeusasiamies Jääskeläisen 19.12.2013 tekemässä päätöksessä (344/4/12) on otettu kantaa tarkkailuhaalareiden käyttöön vankia henkilönkatsastukseen kuljetettaessa. Päätöksessä katsottiin, että vankilan ulkopuolella tapahtuva eristämistarkkailu ei vastaa sitä, mitä lainsäätäjä on tarkoittanut eristämistarkkailulla eli että tarkkailu tapahtuu sellissä. Jos eristämistarkkailua käytetään myös vankilan ulkopuolella, tulisi siitä päätöksen mukaan olla selkeä säännös vankeuslaissa. Päätöksessä katsottiin, että voimassa olevasta vankeuslaista tai sen perusteluista ei saa tukea vankilan menettelylle.

Edellä mainittu päätös koskee ajankohtaa ennen kuin vankeusasetukseen otettiin säännökset eristämistarkkailun aikaisesta vaatetuksesta ja vankeuslakiin säännökset tarkkailuhaalareista. Vankeuslakiin tai -asetukseen ei kuitenkaan tehty muutoksia eristämistarkkailun täytäntöönpanopaikkaan.

Yhdyn oikeusasiamies Jääskeläisen päätöksessään edellä ottamaan kantaa. Katson, että vankeusasetuksen vaatetusta koskevassa säännöksessä käsitellään eristämistarkkailun täytäntöönpanoa vankilan sisällä. Käsitykseni mukaan vietäessä eristämistarkkailussa olevaa vankia henkilönkatsastukseen vankilan ulkopuolelle, tulee vangin vaatetuksen osalta soveltaa edellä mainittua vankeuslain säännöstä vangin vaatetuksesta vankilan ulkopuolella.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön selvityksen mukaan virheellinen toimintatapa asiassa ei koske ainoastaan Pelson vankilaa, vaan vastaavalla tavalla menetellään myös monissa muissakin vankiloissa. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on jo saattanut käsityksensä oikeasta menettelytavasta aluejohtajien ja suljettujen vankiloiden johtajien tietoon. Asian merkittävyyden johdosta saatan myös päätökseni tiedoksi ja huomioitavaksi aluejohtajille ja suljettujen vankiloiden johtajille.

Kantelijan viittaamassa päätöksessä lienee kyse apulaisoikeusasiamies Jääskeläisen 15.9.2006 tekemästä päätöksestä (2715/4/05), jossa hän on ottanut kantaa Pelson vankilan menettelyn virheellisyyteen siinä, kun vankia oli vaadittu vaihtamaan siviilivaatteet vankivaatteiksi sairaalaan viemisen yhteydessä. Tapaukset eivät siten ole täysin yhteneväiset, vaikka niissä onkin tiettyjä yhtymäkohtia. Selvityksistä ei ilmene, että vankilassa olisi huomioitu kyseinen päätös kantelijan vaatetuksesta päätettäessä.

Selvityksen mukaan lääkäriasemalla ei ollut erillistä odotustilaa vangeille, joten kantelijan kertoma aula odottelusta vankivaatteissa pitää siten paikkansa. Selvityksestä ei ilmene,

oliko kantelijalta tällöin otettu pois käsiraudat, mutta pidän sitä varsin epätodennäköisenä. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että kantelija on ollut lääkäriasemalla mukaan lukien henkilöntarkastuksen aika yhteensä alle kaksi tuntia, eikä tuntikausia kuten kantelussa väitetään. Pidän kuitenkin ymmärrettävänä ja uskottavana, että kantelija on kokenut tilanteen erittäin ikäväksi.

- - -

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä - - - kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä vankivaatteiden käytöstä vankilan ulkopuolisella käynnillä Pelson vankilan tietoon ja huomioitavaksi. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Pelson vankilan johtajalle.

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen vankivaatteiden käytöstä vankilan ulkopuolisilla käynneillä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluejohtajien tietoon sekä pyydän heitä saattamaan käsitykseni suljettujen vankiloiden johtajien tietoon ja huomioitavaksi.

- - -